

Zvonko Kovač

Slavistika vs. regionalna književna komparatistika

Teze i komentari (rizici i nuspojave)

Uvod

Kako pisati uvodnik ili predgovor knjizi kao nagovor na pokušaje obnove jednog gotovo već zaboravljenog projekta male skupine zagrebačkih južnoslavista, koji je svojedobno, okupljajući prva imena naše struke, do kraja pružao ruke pomirenja pred već izvjesnom ratnom katastrofom – urušavanjem višenacionalne državne zajednice i posljedično tome kidanjem svih dotadašnjih, već veoma intenzivnih kulturnih i književnih veza, kao i njihovih proučavanja? Pitao sam se kako još jednom podijeliti sa stručnom i društvenom javnosti one iluzije koje smo gajili naglašavajući međufrontni, prijateljski i mirotvorni karakter cijele ideje? Kad ni u čemu nismo uspjeli, kad su nove elite proizašle iz ratne i tranzicijske trakavice, odnosno kad su glasni pobjednici još uvijek uvjereni u svoje nedosegnute ratne ciljeve: svoje nerealizirane velike ili stvarne nove države, etnički homogene prostore, sretna monokulturna društva.

Uostalom, gledano najšire moguće, kako si usred još uvijek održavanih kulturnih frontova u domaćim prilikama otvoriti još dva nova? Onaj o navodnom kraju multikulturnoga društva, kojemu kao da se usred beskonačnih političkih natezanja oko proširenja ili funkcioniranja Europske unije, osim integracijske politike dominantnim jezikom velike nacije, odnosno globalizacijske priče sa sve rasprostranjivim engleskim, ništa drugo ne nudi u zamjenu; kao i onaj s naopakim reformama slavistike, koja se u posljednja dva desetljeća razvija bez ikakva međunarodnoga dogovorena okvira, negdje s tek osloncem na tradiciju, a posvuda u korist vlastite štete, čak vlastitoga raspada ili dokinuća.

Unatoč izdašno financiranim projektima pravog kulturnog pokreta – *Međukulturnog dijaloga kao temeljne vrijednosti EU*, koji je trebao objediniti ne samo kulturne, nego i obrazovne i znanstvene i socijalne ciljeve i snage stare i nove Euro-

pe, nakon početnoga zamaha kao da mu se ne nalaze pravi akteri. Naime, pokazalo se, kao da su neka od glavnih načela krivo postavljena: osiguravanje kompetitivnosti znanja za potrebe tržišta teško se može uskladiti s činjenicom različito razvijene infrastrukture znanosti u pojedinim zemljama i samoga europskoga tržišta; razmjena iskustava ili uvođenje europske dimenzije u obrazovanju i zapošljavanju, kao i promocija nacionalnih kulturnih vrijednosti i znanja, još uvijek se događa na štetu brojčano manjih, ekonomsko slabijih i politički manje razvijenih naroda i regija. Kao što sam, kao jedan od uvjerenih sudionika-utemeljitelja godine međukulturnoga dijaloga u Europi, bio izvještavao, pokazuje se da su upravo obrazovne institucije tradicionalno konzervativne, a trebale bi baš one aktivno pomagati u razvijanju višejezičnosti, kreativnosti i inovacija, prevladavanju granica i stereotipa među narodima i kulturama, odnosno međusobne snošljivosti, jer samo ona vodi do punoće, ispunjenja, savršenstva. Iako se proklamirala socijalna osjetljivost u ideji međukulturnoga dijaloga, svjedoci smo da se baš u području znanosti, obrazovanja i kulture socijalne elite reproduciraju, a društveno deprivilegirani slojevi drže podalje od uključivanja u njih, već i samom komercijalizacijom visokoga školstva, kao i nestabilnim uvjetima zarade i egzistencije mladih, najsposobnijih kadrova. Lijepa simbolika ujedinjene Europe, današnje i buduće Europske unije, kako je u jednom trenutku nadahnuto formulirao Michael Wimmer, u korelaciji s američkim “kipom slobode” – možebitni svojevrsni “spomenik međukulturnosti”, kao simbol interkulture Europe (utemeljene na međunacionalnom, međuregionalnom interkulturnom dijalogu kao njezine temeljne vrednote), danas kao da je više prijetnja njezinu opstanku nego li vizionarska nada ili novo vjerovanje. (Usp. *Medkulturni dialog/Intercultural dialogue*: 2008).

Pa ipak, može li se nešto naučiti za područje slavistike ili studija južne slavistike iz našega iskustva i ima li čega što bi bilo vrijedno prenijeti u druge sredine, kao i na srednje ili mlađe generacije? Na primjer, duga diskusija oko kompetencije komparatistike ili slavistike na području određene interslavenske komparatistike, danas je razriješena tako da su čitavo polje našega interesa preuzele ili preuzimaju kulturalni i neokolonijalni studiji ili društveno-znanstvene književne teorije ili kulturno-povijesni pristupi, od psihoanalitičke znanosti o književnosti, sistemskih teorija, analize diskursa, rodni studija, novoga historicizma do empirijske i kognitivne znanosti o književnosti. Odlučujući se svojedobno za izlaz u pravcu interkulture povijesti književnosti i interkulture interpretacije, mogli smo aktivnije sudjelovati u tom metodološkom obratu, koji karakterizira napuštanje velikih modela u korist parcijalne perspektive, pa onda i interdisciplinarne znanosti, da nije bilo takve završne tragične igre velike povijesti, premda smo već imali pripremljene scenarije za male, paralelne povijesti i istinsko postmoderno demokratsko društvo. Ovako, svjedočimo tek o mogućnostima, prenosimo žar naše mladosti u novo doba sa slabom vjerom da bi se od njega mogla razviti svjetlost nove epohe, novoga milenija.

Jer, kako je to dijelom pokazao i naš projekt komparativnoga proučavanja jugoslavenskih/južnoslavenskih književnosti, kao i moje sada već višedecenijsko iskustvo predavanja na slične teme, pred nama su uvijek novi izazovi: ekološka kriza, obnova religija i potreba za međureligijskim dijalogom, ratovi i krize, esha-

tologija i globalizacija svijeta. Dok se mi sporimo oko jednoga ili četiri središnja južnoslavenska jezika i ne damo jedni drugima osnovno pravo na drugačije mišljenje, čak niti unutar vlastitih nacionalnih kultura, a tako se istodobno dobro razumijemo i ne samo simbolički razlikujemo, čini se da pomalo ponovno postajemo idealni sudionici međukulturnoga dijaloga u jeziku/jezicima – koji svojom komunikativnom snagom i prirodnim raširenosti od prilike do prilike zasluženo zauzima mjesto spontano izabranoga, praktičnoga medija cijele regije. Ili, ako smo na području *povijesti* književnosti, zar se svojedobnom prigovoru našem projektu, što je u svom nazivu sve češće rabio prošireni izraz – *jugoslavenski/južnoslavenski*, naglašavajući okvire uže struke – južnoslavenske filologije, koja nije nastala ni nestala s nesretnom zemljom koja je otišla na smetlište historije, zar se tom prigovoru mora danas u svakoj prilici nadodati, nadjenuti jugonostalgicarstvo ili nepoćudni konfederalizam, kad se prošlost ne može promijeniti, a ne vidim niti velikih razlika u granicama među novim, međunarodno priznatim zemljama u odnosu na one koje je utemeljio “na ovim prostorima” jugoslavenski federalizam i decentralizacija, kao dva možda najsretnija koncepta razvoja suživota među “našim” narodima i kulturama. Prema tome, kada bismo bili dosljedni, taj za mnoge najsporniji termin projekta mogli bismo eventualno samo presložiti i dati načelnu prednost širem pojmu – *južnoslavensko/jugoslavensko*, jer je ovo potonje valjda ipak ostavilo neki trag u povijesti naroda “u regiji”, da upotrijebim još jedan eufemizam, barem u 20. stoljeću, zar nije? I jer bismo ga morali upotrebljavati barem uvijek onda kada on pokriva izrečeno bolje od svega drugoga, a ne skrivati ga kao zmija noge.

Sramiti se, međutim, imamo čega. Moramo se dok smo živi sramiti upravo naše preosjetljivosti na razvijanje razlika među našim “unutarnjim” jezicima i činjenice da nismo toliko osjetljivi ako nam se netko obraćao na slovenskom ili makedonskom ili bilo kojem jeziku svijeta; npr. tako smo odmah senzibilni na penetrantan, govoreni “beogradski stil”, iako on ne govori ništa o određenom jeziku, tek o kakvom primitivnom ili agresivnom sugovorniku; i obratno, brigu govornika drugih “unutarnjih jezika” za svoj jezični varijetet, ne trebamo odmah doživljavati kao njegov urođeni separatistički refleks, nego kao normalnu brigu za svoj jezik, čak ni to, nego kao njegovu borbu da dobije bitku sa svojim osobnim izričajem ili stilom, tako traženom posebnosti. Stidjeti se moramo naše bliže militantne prošlosti, jedne krivo usmjerene energije, i – slično kao Nijemci, konačno razvijati kad god i gdje god to možemo ne samo prijateljski i mirotvorni odnos, nego zagovarati *radikalni pacifizam*, jer će nas samo on osloboditi trauma rata i ratovanja, boli nad besmislenim žrtvama za tuđe ili za “više” ciljeve: rat nije nikada bio bolji i nikada se u ratu ne dobiva, nego samo gubi – mir, višedecenijski, viševjekovni mir to je jedini ideal za koji se isplati živjeti, kojemu trebamo pridonositi. Razvijati dobrotu i prisnost, među ljudima, narodima i kulturama. Zato se sramiti moramo svoje ksenofobije i mržnje koja kao da se prenosi s koljena na koljeno, a nakon svega stidjeti se moramo i svoga nacionalizma: za njega više nemamo opravdanja niti prava, čak i ako bi prilika još bilo. U njegovo ime naše su zemlje osiromašene, u njegovo smo ime odvođeni u ratove i pokradeni, u njegovo smo ime trpjeli i trpimo takve uvrede i poniženja,

da je bolje zatajiti i svoju nacionalnost nego se busati u prsa kao veliki rodoljubi i mali ljudi. Na žalost, dovedeni smo dotle da se moramo stidjeti svoje nacionalnosti, svoje nacije – toliko je već u njezino ime počinjeno nedjela, zločina, ubojstava, razaranja, da je bolje sve zaboraviti, budući da nas i naša sjećanja i iz njih proizašla pripovijedanja uvijek iznova suočavaju s našom nesrećom, međusobnom ratnom ljagom koju nikada nećemo sa sebe isprati. Možda će nas spasiti od te sramote neka nova osjećajnost pripadnosti koja će biti izvan imena nacija, kao što su regionalna ili nadnacionalna imena, nije li već danas ljepše biti “samo” Slavonac ili Šumadinac, Bosanac ili Podravec, Sarajlija ili Zagrepčanin, odnosno samo Europljanin?

Ali, ali: ostat će stvorena u prošlosti bogatstva i raznovrsnosti kultura pojedinih jezika i dijalekata, zajednica i regija, ostat će potreba njihove sistematizacije, proučavanja i tumačenja, pa i onih tekstova, djela i opusa, koji su nastali ili već razvrstani u korist nacionalnih kultura. Često su me dobronamjerno pitali zašto i dalje inzistiram na potrebi poredbenoga ili interkulturnoga proučavanja južnoslavenskih književnosti, kad su se one lijepo “razdružile”, razdvojile po nacionalnim povijestima književnosti, odgovarao sam da me ne zanima proučavanje buduće nego prošle književnosti, osobito one stvorene u raznim vidovima južnoslavenske međuknjiževne zajednice. A danas znam pridodati da mi je, za novo doba, do kraja života dovoljno ono međuknjiževne građe koja je objavljena samo u *Sarajevskim bilježnicama*! Zapravo, ono što se meni činilo bitnim, osim određene ekološke i mirotvorne ideološke orijentacije, i u našem projektu komparativnoga proučavanja jugoslavenskih/južnoslavenskih književnosti i u mom osobnom konceptu interkulture povijesti književnosti bilo je dvoje: kod *prvoga*, prepoznavanje, uspoređivanje i tumačenje “zakonodavnih” procesa s obzirom na europsku književnost, odnosno naprosto bavljenje vrhunskim, kanonskim djelima i autorima južnoslavenske “međuknjiževne zajednice”, odnosno studij “*svjetske književnosti na našim jezicima*”; a kod *drugoga*, pri čemu se pojedinci javljaju u oba slučaja – prepoznavanje i konstrukcija svojevrzne *međukulturne književnosti*, sa svojim posebnim “institucijama” kao što su međukulturni časopisi, interkulturni pisci *dvojne-* ili *više-pripadnosti*, bez obzira radi li se o književnostima ili kulturama uže *pokrajine* Vojvodine ili Dalmatinske zagore ili Boke kotorske ili šire regije poput srednje i jugoistočne Europe i sl. U oba sustava ovoga u osnovi kulturno-povijesnoga i novohermeneutičkoga proučavanja treba pridodati suvremene fenomene svjetske književnosti koje su već identificirali slovačka teorija o međuknjiževnim zajednicama, zapadne neokolonijalne teorijske studije ili interkulturna znanost o književnosti s koncentracijom na fenomene migracijske književnosti, književnost pripadnika nacionalne manjine, globalizacijsku književnost i sl. Posebno je za moj pristup bio važan koncept interkulture germanistike iz kojega sam izveo pouku, *naravoučenje*, da je naš proces razdruživanja i tranzicije zapravo proces identificiranja *svojega* i *drugoga/stranoga*, sve i kad se radi o teško razlučivim slučajevima, a sve u namjeri da se međusobno prepoznamo tek kao *drugačiji* i *drugi*, pa i kao *stranci*, ali nikako ne i kao nepomirljivi neprijatelji. Kao u onoj pjesmi neprežaljenoga Ivana Slamniga, koju je nedavno aktualizirala opisujući i *uživajući* svoj status stranca i europska međukulturna spisateljica Dubravka Ugrešić:

Ja sam stranac! Dobar večer./Dal' si i ti stranac?/Dva smo, znači? Nemoj reći, jer/stavit će nam lanac./Tužno li je biti domać/i prosto, poput žabe,/kreketat do u božju ponoć/sred zadimljene grabe!

(<http://www.h-alter.org/vijesti/kultura/stranci-piste>)

Nadodajući komentaru Dubravke Ugrešić, naime da bez stranaca domaći ne bi ni znali da su domaći, odnosno jezikom međukulturne hermeneutike i književne psihoanalize – da bez razlike, bez Drugoga, ne možemo pravo ni sebe razumjeti i spoznati, pa je utoliko potrebnije i na području južne slavistike one pozicije proučavanja koje se ne odnose na domicilne “državne” jezike, književnosti i kulture izbaviti na položaje druge ili strane filologije, pa makar zauzvrat za svoje *nacionalističke kreketuše* postali zauvijek nepriznati stranci. Ili – kako je to moguće, vjerujem barem u Bosni i Hercegovini i na stranicama *Sarajevskih bilježnica*, sve vrednije *strano* učiniti *svojim*, podomaćiti ga u sasvim određenu, jedinstvenu *poredbenu i/ili međukulturnu književnost*. Našu najljepšu, *devetu* južnoslavensku i ne znam koju europsku međukulturnu književnost; kad već svi skupa nismo znali, nismo htjeli, sačuvati svoju veliku prestvarnu *Devetu Deželu*. Istodobno usprkos i u prilog važnom srednje- i južноеuropskom piscu Dragi Jančaru, kao i Peteru Handkeu, velikom europskom međukulturnom piscu.

* * *

Prema uzoru na jednu sličnu, već uspjelu praizvedbu zagovaranja interkulturne povijesti književnosti na stranicama Sarajevskih sveski <http://www.sveske.ba/bs/autori/z/zvonko-kovac>, objavljenu povodom rasprava o pitanjima kanona, prilažem (na osnovi mojih ranijih radova) sedam teza s novim komentarima, jer sam uvjeren da je za neke od ex-jugoslavenskih sredina ponuđeni okvir poredbenoga proučavanja koji je za njihove monokulturno, etnocentrično koncentrirane ustanove, tradicije i navike, izazov koji bi valjalo iskušati, dok mu je istodobno internacionalni stručni i znanstveni, naprosto i moj osobni teorijski i iskustveni kontekst već i dalje od toga. Naizmjenično zagovaranje i tobože osporavanje koncepta, vjerujem stvara još veće polje širega razumijevanja i mogućnosti prihvaćanja:

1. teza:

Odnosi unutar suvremene slavistike kao jedinstvenoga europskoga i svjetskoga znanstvenoga predmetnog područja bili su stabilizirani unutar dva razdijeljena područja, koja su postupno izgubila zajednički filološki obzor, na slavističko jezikoslovlje i slavističku znanost o književnosti. Kao što je poznato, druga je najčešća tradicionalna podjela donedavno bila podjela na rusistiku (kao primarno težište) plus dva-tri po volji izabrana slavenska jezika ili najmanje dvije-tri slavenske književnosti, odnosno, u novija doba, ciljana koncentracija na jezike i književnosti južnoslavenske ili istočnoslavenske ili zapadnoslavenske grupe. Prostor poredbenoga proučavanja slavenskih jezika i književnosti u takvim je studijima bio dobrodošao i razvijao se praktički od osnivanja slavističkih studija do danas.

Osobni komentar (rizici i nuspojave, po uzorku: *Risiken und Nebenwirkungen*, Jochen Hörisch: *Theorie-Apotheke*):

Problem koji, ovako zacrtan, višedecenijski odnos slavistike i nacionalne filologije danas potpuno poremećuje, ako i ne okreće na glavu, je slavistika u tranziciji i to ne samo u istočnoeuropskim, slavenskim zemljama, nego i na tradicionalnim zapadnim sveučilištima. S jedne strane imamo uvijek iznova istaknute zahtjeve za što većom individualizacijom nacionalnih studija unutar slavističkih studija, a s druge strane vidimo nešto sasvim suprotno – raspad tradicionalne slavenske filologije i njezino pretvaranje u kulturološke, istočnoeuropske, kulturalno-teorijske i transkulturalne studije.

Gdje bi bio izlaz? Prema mom dugogodišnjem iskustvu rada na inozemnom slavističkom studiju, kao i prema našim manje-više nesretnim reformama studija izazvanima raspadom višekulturne zajednice i pripremama za uključivanjem u novu političku uniju, tzv. Bolonja, izlaz bi ipak bio baš u zagovaranju održavanja i razvijanja predmetnoga području moderne interkulturne slavistike, višejezičnih slavističkih studija te interslavenske komparatistike, pogotovo ako se ono preustroji kao krovna, zajednička institucija slavenskih i istočnoeuropskih studija. Naime, gubljenjem slavističke orijentacije u studijima i istraživanjima u korist istočnoeuropskih ili jugoistočnoeuropskih studija slavenske narode pojedinačno i kao cjelinu dovodi u neopravdano nesrazmjeran odnos sa velikim zapadnoeuropskim narodima, kulturama i studijima, poput npr. romanistike ili skandinavistike. Studij pojedinačnih slavenskih jezika i književnosti, u nekom širem kontekstu od slavističkoga, svojevrsnim “jezikoslovnim zaboravom” njihovu međusobnu jezičnu bliskost i kulturnu raznovrsnost i bogatstvo nepotrebno nijeće, a etnocentričnim predimenzioniranjem “svojih” manjih nacionalnih kultura, na račun prirodne srodnosti te povijesne i kulturne dinamike koja ih je stvorila, pojedinačne i zajedničke vrijednosti nepotrebno umanjuje. S druge strane, historijski i geografski kontekst jezika, kultura i književnosti ostalih istočnoeuropskih ili jugoistočnoeuropskih neslavenskih naroda srodnom višejezičnom slavenskom kulturnom mozaiku dodaju novu kvalitetu te pojačavaju upravo komparatistički, međukulturni interes znanstvenika, studenata i kulturne javnosti.

2. teza:

Višejezični studij slavenskih jezika i književnosti, slično kao i dvojezični ili dvo-disciplinarni, danas su u krizi. Razumljivim napuštanjem cjeline studija slavistike, nisu se pronašli modeli smislenije koncentracije stručnjaka, studija i studenata na pojedina slavistička područja. Na primjer, iako se na račun rusistike postupno razvija interes za ukrajinski ili (rjeđe) bjeloruski jezik i književnost, ne misli se da bi studij istočnoslavenskih jezika i književnosti, triju naroda od oko dvjesta miliona stanovnika, bio vrijedan pozornosti zapadnih slavista, nego se gdje gdje i dalje inzistira da se pokriva cijelo slavističko područje, najčešće u kombinacijama rusistike i koje druge zapadnoslavenske ili južnoslavenske filologije. Umjesto da se stručnjaci za nacionalnu filologiju susreću sa slavistima koji bi poznavali “samo” jezike ili književnosti i kulture iz njihove uskosrodne “međuknjiževne zajednice”, kao što su istočnoslavenska, južnoslavenska ili zapadnoslavenska, susrećemo se još uvijek iznova sa situacijom da se u zapadne slavenske kulture, od hrvatske i slovenske

do poljske i lužičkosrpske ulazi preko istočnoslavenske, ruske filologije. Zar zaista mora biti preduvjet poznavanja suvremene slovenske ili poljske književnosti po-
znavanje ruskoga jezika i književnosti? Ne ide li takva organizacija studija i s time
povezano profiliranje stručnjaka na ruku onima koji zagovaraju jednojezične stu-
dije i na interkulturnim studijima slavistike (studijima slavenskih jezika u drugim
kulturama, zemljama)?

Osobni komentar (rizici i nuspojave):

*Na sveučilištima koja zadržavaju staru slavističku postavu rezultat zna biti za-
državanje boljih stručnjaka i katedara za rusistiku, ponegdje i za polonistiku, dok se
pokoji slavenski jezik još podučava samo na razini lektorata.*

*Ovdje, kao u nekoj zasjedi, čekaju dvostruki protuargumenti: neke se od slaven-
skih filologija više ne žele vidjeti u starim, makar kako prirodnim kontekstima (u
južnoslavenskom slučaju to je još snažno poduprto antijugoslavenskom ideologijom,
podjednako štetnom za slavističke studije kao što je nekada bila jugoslavenska, inte-
gralistička), odnosno u zagovaranju integralne globalističke, transnacionalne ideolo-
gije, koja "novi poredak" često svodi na ujednačavanje prema jeziku jedinoga suvere-
na: engleskoga jezika transnacionalnih kompanija (u sretnijem slučaju: "židovskoga
internacionalnoga lobija", kojemu neki pridodaju i homoseksualni). Ne trebam ni
spominjati da se tomu, kao prirodan otpor, javljaju nacionalne kulture, pa čak i lokal-
ni jezici i kulture, tako da se ponovno vrtimo u začaranom krugu: istinski međugra-
nični, interkulturni međuprostor kako među sastavnicama nacionalne kulture tako
i među susjednim kulturama kao da se, u konstruktima usko-zavičajne nostalgije i
globalne utopije, previđa i onemogućava.*

3. teza:

Ne ulazeći u diskusiju oko cjeline slavistike, a vidimo kako je i ona nedostatna za
globalizmom zahvaćenu književnu znanost, nadaju nam se za područje studija sla-
venskih književnosti, dvije kompromisne mogućnosti:

a) *interkulturni studiji slavenskih jezika i književnosti* – studiji na kojima su
predmet studija slavenski jezici i književnosti kao drugi/strani, a koji bi funkcio-
nalno, u pravilu, morali biti koncentrirani na tri ne striktno odijeljena (zajednič-
kim uvodnim ili općeslavističkim predmetima) slavistička predmetna područja ili
studija: *istočnoslavensko, južnoslavensko i zapadnoslavensko.*

b) *slavenski poredbeni-slavistički studiji* – studiji koji potencijalno računaju
sa svim pojedinačnim slavenskim nacionalnim jezicima i književnostima, slično
kao studiji slavistike u klasičnom smislu, s tim da se poznavanje slučajno izabra-
nih slavenskih jezika i književnosti, pa i neslavenskih – u kontekstu studija istočne
ili srednje i jugoistočne Europe – kombinira s razgranatom mrežom poredbeno-
slavističkih disciplina, kako u jezikoslovlju, tako i na području slavenske književne
komparatistike, pa i na svim poljima novih metoda i metodologija.

Osobni komentar (rizici i nuspojave):

*Imajući pred očima iskustva studija pojedinih slavenskih jezika i književnosti u
slavenskim zemljama, naročito domicilne studije, zatim brojnost godišnje objavljenih
knjiga iz svih književnih rodova te znanosti o književnosti (za usporedbu početkom*

prošloga stoljeća u svim se slavenskim književnostima objavljivalo otprilike toliko knjiga koliko se danas objavljuje samo u Sloveniji), kao i specifičnu povezanost pojedinih slavenskih područja, kao što je južnoslavensko ili istočnoslavensko, njihova unutarnja povezanost, povijesna i prostorna međusobna upućenost, iznimna bliskost jezika, na temelju koje se s lakoćom stvaraju vrlo kompetentni stručnjaci za dva-tri ili više jezika i književnosti, smatram da se preobrazba studija slavistike u svijetu, s obzirom na tri spomenute prepoznatljive cjeline, barem kada je riječ o povijesti književnosti, može u bitnome približiti zahtjevima nacionalnih filologija, da se maksimalno poštuju vrijednosti i bogatstva slavenskih nacionalnih kultura. Osobito to vrijedi za slučajeve kada je, zbog slaboga interesa, nemoguće organizirati pojedinačne studije, čak ni na razini lektorata.

Ovdje osjećam prigovore s obje strane, nacionalne i one sa zapadnih slavistika. Odgovaram da se nacionalno predimenzionirani zahtjevi za pojedinačnim studijima pojedinih slavenskih jezika i književnosti u inozemnim uvjetima susreće s kadšto nepremostivim kadrovskim problemima, najčešće bi katedre trebalo ekipirati tako da nastavnika bude više od studenata, a tradicionalni studiji slavistike ni iz daleka ne "pokrivaju" naraslo gradivo pojedinih slavenskih kultura, kao i njihovih bližih kulturno-komunikacijskih prostora. Osobito to vrijedi za područje književnosti, a ako se ono proširi i na druga umjetnička i kulturna područja, jedva da možemo ozbiljno govoriti o slavistima u najširem smislu. Koncentracija na spomenuta slavistička područja tu se osobito dobro može iskoristiti.

Kada pak je riječ o drugom, poredbeno-slavističkom modelu, koji bi podjednako mogao biti zanimljiv tradicionalnim slavistima i komparatistima, kao i stručnjacima za pojedinu slavensku književnost u drugim kulturama (kakvih je sve više u slavenskim zemljama), s obzirom na to da bi kombinirao koncentraciju na pojedine kulture s poredbenom metodologijom, kako u književnim, tako i u filološkim i jezikoslovnim strukama, odnosno pojedinim umjetničkim područjima. Naime, ako se «raspad» suvremene slavistike u korist komparatistike ili opće lingvistike već događa na najširem semiološkom ili kulturološkom planu, zar ga nije bolje ograničiti makar samo na interslavensku komparatistiku, osiguravajući povjesničarima književnosti kakvo-takvo razumijevanje književnosti na jeziku na kojemu je pisana, a ne da im je dostupna samo u prijevodima? Nećemo li se pristajanjem da se slavistička problematika uključi u najšire moguće interdisciplinarne studije zauvijek odreći makar minimalne filološke kompetencije u studiju književnosti, odnosno toliko važne estetičke dimenzije u studiju jezika?

Međutim, svjestan sam da zalaganje za interkulturene studije za slavenske jezike i književnosti, kao i za slavenske poredbeno-slavističke studije, danas kao da priziva lošu prošlost slavenskih zemalja koje su spajale iste države ili slični tipovi uređenja njihovih društava (od seljačko-kolonijalnoga do tranzicijskoga gospodarstva), pa ih ne žele podržavati niti vodeći slavisti iz slavenskih zemalja, dok oni u neslavenskima često muku muče oko pukoga održavanja tragova slavističkih studija, pa su im koncepcijska pitanja podjednako daleko kao i osigurana i mirna egzistencija, posebno u uvjetima nedorečenih reformi i smanjenoga interesa potencijalnih studenata i mladih istraživača.

4. teza:

Gledano povijesno, slavenska književna komparatistika, kao i regionalna južnoslavenska književna komparatistika, premda daleko od zasebne discipline ili zasebne komparatističke metode, već je u opservacijama Vatroslava Jagića, kao i praktičnom primjenom, služila najboljim tradicijama proučavanja književnosti kao književnosti koju dijele samo (često neznatno) različiti jezici (s gledišta Jagićeve prijevodne komparatistike to gore ako je dijele tako bliski jezici kao što su slavenski, jer je više površnih prijevoda!). Od “*ukupnoga prijegleda*” ili “*paralelnoga proučavanja svih slavenskih književnosti*”, kako Jagić alternativno označava poredbeno proučavanje slavenskih književnosti u svojoj povijesti slavistike, danas smo možda i nepovratno sve dalje, čak i na tako uskosrodnom jezičnom prostoru kao što su južnoslavenski (pogotovo bosansko-hrvatsko-srpski-crnogorski), ali ostaje činjenica da u okviru slavenske književne komparatistike moramo lučiti tradicionalne komparatističke postupke i pristupe od unutaroslavenskih, kojih je već i Jagić bio svjestan, pa ih je zato kadšto i nazivao drugačijom terminologijom.

Osobni komentar (rizici i nuspojave):

Problem nerazvijanja međuslavenske komparatistike, razrada njezinih posebnih metoda i kompetencija, s obzirom na uskosrodnost jezika i druge “unutarnje posebnosti” slavenskih kultura, očituje se i zbog toga što se komparatistika sama razvijala tek s osloncem na prekobrojne suvremene književne i kulturne teorije, a manje nanovo promišljajući svoje metode i “operativne sustave” za možebitne moderne poredbene analize i interpretacije. Na žalost, komparatistika kao da je danas, preplavljena brojnim suvremenim književnim i kulturnim teorijama, postala samo jedna od zastarjelih okvirnih “pristupa” umjesto da se izbori za neku vrstu krovne interdisciplinarne znanosti u humanističkim znanostima, afirmirajući internacionalne na račun nacionalnih, međukulturne na račun jednokulturnih studija, stručnjaka i istraživanja. U svijetu premreženih mogućnosti, interaktivnoga interneta i međumrežnoga prijevoda te nužnosti međukulturnoga i međureligijskoga dijaloga, svojim oportunističkim odnosom prema nacionalnim kulturama, komparatistika je, slično kao i slavistika u cjelini, pristala biti tek nekom vrstom pomoćnoga servisa svjetske književnosti, koja međutim proživljava svoju istinsku transformaciju u istinsku međukulturnu književnost koju su stvarali ili stvaraju nadareni pojedinci iz svih zakutaka (zavičaja) i jezika svijeta, sve i kada se izražavaju na onom prestižnijem tržištu.

5. teza:

Stanje u suvremenoj znanosti o književnosti, ako ga je uopće moguće definirati nekim jednostavnim opisom, izražava, s jedne strane, nastojanje da se analiza unutartekstovnih sastavina i njihovih suodnosa objektivizira relevantnim književnopovijesnim i kulturološkim kontekstom, a s druge se strane osjeća potreba da se “vanjski” procesi u književnosti dokumentiraju prvenstveno podacima iz struktura književnih tekstova. I za jednu i za drugu orijentaciju potrebno je pribaviti što više znanstvenih argumenata, ponajprije iz opusa autora i književnosti kojoj pripada, pa onda i iz drugih opusa i drugih književnosti, razdoblja o kojima je riječ. Bilo bi prirodno da se u takvim procjenama koriste i iskustva kompara-

tivnoga proučavanja književnosti, makar se spoznalo da su rezultati književne komparatistike, posebno one koja je inzistirala na utjecajima i zavisnim vezama između pisaca, a u kojima su književnosti iz malih naroda, kakve su i sve južno-slavenske, izrazito loše prolazili, dijelom i problematični. Pogotovo se poredbeni povijest književnosti, kao književna disciplina s naglašenim internacionalnim profilom, morala suočiti sa sve izraženijim zahtjevom studija književnosti koji je znanstvenike neopozivo koncentrirao na osobitosti književnih tekstova, djela: bilo je sve teže, osim ako se ne radi o egzibicionistima, za sve istančaniye analize, pronaci stručnjaka koji će dobro poznavati više različitih jezika te se upustiti u komparativne analize tekstova iz različitih, pa i udaljenih kultura, koje su, preko dijametralno diferenciranoga jezičnoga materijala, ukazuju na to i suvremene lingvističke rasprave, realizirale neke oblike ili tipove kreacija koje su međusobno neprisporodivi.

Regionalni okviri srodno-jezičnih kultura ili gotovo istojezičnih područja ukazivali su se vjerojatnijom solucijom, ne samo zato što je komparativni uvid u više takvih književnosti lakši i jednostavniji, a krajnji rezultati uspoređivanja kao objektivizacije spoznaje uglavnom postignuti, nego stoga što su takve skupine književnosti gotovo paradigmatične za postojanje i razvoj književnosti uopće (problemi koje one sa sobom nose, npr. odnos diferencirane i manje diferencirane književnosti, procesi decentralizacije i dekolonizacije kultura, aspekti diskontinuirana razvoja, čini se da su zakonodavniji od onih u tzv. zakonodavnim književnostima).

Osobni komentar (rizici i nuspojave):

“Komparativna književnost” ili komparativna znanost o književnosti, postavljane metodološki vrlo otvoreno i ambiciozno, u stvarnosti akademskoga života zapravo se svode na servisiranje predmeta “svjetska književnost” ili u boljem slučaju u živu metodološku diskusiju metoda i pristupa kojima “komparativna književnost” može biti krovnom institucijom. Najuspjelije komparatističke studije, rasprave o stranim književnostima u domicilnom književnom kontekstu, još su uvijek one koje su rezultat bilateralnih istraživanja stručnjaka za strane književnosti, a vrlo malo i one stručnjaka za pojedine nacionalne povijesti književnosti. Međutim, iz takvih istraživanja najčešće ispadaju ili se potpuno zanemaruju “objektivne” veze i odnosi među književnostima određene međukulturne zone, međuknjiževne zajednice, odnosno za potrebe studija ili istraživanja slobodno konstruirana određena interkulturnoga konteksta ne provode se sistematizacije koje nisu u vezi s domicilnom književnosti. Na primjer, u studiju i proučavanju jugoslavenske/južnoslavenske međuknjiževne zajednice još se kako-tako razvija zanimanje za proučavanje odnosa domicilne s kojom drugom/stranom književnosti, ali vrlo rijetko među tim drugim književnostima, iako se perspektiva proučavanja sretno mijenja u korist podjednake neutralnosti i zadobivanja potrebne znanstvene distance. Konkretno, ako već i imamo na južnoslavističkom području npr. u Hrvatskoj razvijene makedonsko-hrvatske ili slovensko-hrvatske poredbene studije, srpsko-slovenski ili bugarsko-makedonski odnosi ili makedonsko-bosansko-hercegovački vrlo su rijetko predmet komparatističkoga proučavanja. Samo razvijeni međukulturni studiji ili književno-interkulturna usmjerenja mogu takvim istraživanjima dati adekvatan književno-povijesni poticaj.

Čini se kao da je i općenito sve teže, ako ne i nepotrebno, povijest jedne književnosti povezivati s povijesti druge ili drugih književnosti, jer su u uvjetima svakojake konstrukcije «povijesnih narativa» ne preporučuje držati se nekih općih teza i tendencija. Ako nije goli identitet u pitanju, često i nebulozna nacionalna rekonstrukcija, na cijeni je posebnost, a ne istorodnost ili istodobnost procesa, kao u starim komparativnim, pa i nacionalnim književnopovijesnim istraživanjima.

6. teza:

Kada je pak posebno riječ o južnoslavenskom kulturnom prostoru i danas su prisutne dvije često i suprotstavljene koncepcije sistematizacije književne građe, domaće povijesti književnosti nisu daleko odmakle od kronikalno-biografske koncepcije nacionalne povijesti književnosti, koncepcije od kojih jedna zastupa tezu o regionalnim okvirima povijesnoga izučavanja književnosti, dok se druga kreće unutar okvira književne produkcije jedne nacije. Važne su, a samo naočigled manje opterećene koncepcije koje uključuju domaće književnosti u kontekst europske književnosti, posebice zapadnoeuropske, ali ne kao kompozitnu cjelinu, kakvu često nalazimo kao predmet proučavanja u stranim slavista, a unutar najširega konteksta slavenskih jezika književnosti i kultura, nego uglavnom preko pojedinačnih entiteta tek nacionalno atribuiranih (i onda kada tomu mjesto i tamo gdje se drugima može – podmetnuti).

Ne ulazeći u metodološku raspravu, u samom početku komparativnoga proučavanja književnosti južnoslavenskoga kulturnoga i književnoga kruga, a posebno središnjega kroatističkoga-serbističkoga (kako se on nametnuo i na inozemnim katedrama), mogli smo se odlučiti za stanovitu *komparatistiku tradicija i opusa*, koja je polazila od pretpostavke o korespondentnom karakteru tradicija i koherentnom sustavu opusa, a posebno od njihovih upravo nebrojenih suodnosa, dodira i komunikacija. Spomenuti se kulturni i književni prostor za takvu tezu pokazao izuzetno produktivnim. Uvidjeli smo da se unutar “diferenciranog jedinstva” tih književnosti, usporedo s poredbenim analizama, moraju izvršiti opisi, pa i razgraničenja, svih relevantnih književnih, povijesnih i kulturoloških fenomena što se grupiraju oko pojmova određenih nacionalnih književnosti i kultura, pa i osobitosti književnih razdoblja, npr. književne avangarde, koje su svima zajedničke. Isto tako se pretpostavka o opusu kao “frekvenciji” jedne pa i više kulturnih i književnih tradicija, odnosno zalaganje da se prihvate kriteriji moguće dvojne, pa čak i trojne pripadnosti jednoga pisca dvjema ili trima nacionalnim književnostima istoga jezika, prihvatilo kao nekakav prešutan sporazum o svim spornim pitanjima domaće filologije i književne kritike, koji je doduše odgodio konačno rješenje, ali nije blokirao *znanstvenu* raspravu. Poredbena povijest opetovano se ukazivala, širinom svojih metodoloških i humanističkih principa, kao stvarno moguće ishodište, a interkulturalna povijest književnosti, odnosno nova interkulturalna znanost o književnosti kao istinska alternativa i sretno konstruiran izlaz.

Osobni komentar (rizici i nuspojave):

Kratko i jasno: zaklinjati se danas u znanstvenu raspravu o tim pitanjima, posebno s nacionalno ostrašćenim povjesničarima i nacionalno prezaslužnim poje-

dincima, znači praviti se lud ili biti totalno neinformiran: na cijeni su “projekti” s unaprijed lažiranim rezultatima i upitnim metodologijama, jer što je to čega se još u književnim disciplinama moramo držati? Metoda ili metodičnosti postupaka, etike istraživanja ili internacionalno i intersubjektivno provjerljivih rezultata? Slavistike, komparatistike? Danas, kada tobožnja jezična i književna “građa” pojedincima (koji kao da uopće nisu svjesni da je ona do njih stigla već dobro naopako sistematizirana i da oni zapravo pasivno i nekreativno služe tim starim koncepcijama) služi za promicanje i promociju, reprezentaciju svoje nacije i nacionalne kulture, pa i određene nacionalne države (ali npr. u Bosni i Hercegovini ili Crnoj Gori često ne i svoje), zagarivanje prekograničnoga, interkulturnoga ili višejezičnoga studija književnosti, čak “višejezičnoga” na unutarnjem, srednjejugo-slavenskom književno-komunikacijskom području, odmah se dovodi u vezu s politički prokazanom politikom jugoslavenstva ili odioznoga konfederalizma, zavisno kako s koje strane, zaboravljajući pri tome da se samo bavimo re-konstrukcijama prošlosti, a do možebitne povijesti još nismo ni stigli. Nepostojanje otvorenih metodoloških diskusija, nezagledanje u susjedne koncepte i iskustva, nepostojanje dogovora i razgovora o ključnim pitanjima moderne historiografije, komparatistike ili slavistike, ustrajavanje na starim tradicijama i provizornim rješenjima, stvara među stručnjacima “iz regije”, kao i među stranim slavistima ili povjesničarima jugoistočne Europe, konfuziju, kaos i njemu primjerenu rezignaciju i odustajanje.

Zajedničkih projekata ili osmišljenih nastupa “na trećim tržištima” uglavnom nema, pa čak ima i vrlo malo korektnih knjiga o drugim (još uvijek ne ili oduvijek već i – međusobno stranim, ali nadajmo se – ne više neprijateljskim) južnoslavenskim jezicima i kulturama. I u doba politika pomirenja, dvadeset godina poslije ratova za međusobno istrebljenje, neke bivše jugoslavenske nacionalne historiografije drže još uvijek otkopane ratne sjekire baš u ključnim nacionalnim institutima i akademijama, sveučilištima i katedrama, kao predstraže za nove filološke ratove, odnosno za nove beskonačne sporove i osporavanja. Kako rezultati toga izgledaju “na terenu”, u pojedinim školskim programima, udžbenicima ili povijestima književnosti, možemo samo zamisliti. Nije li upravo pretjeranom nacionalnom brigom za nacionalne pisce, jezik i književnost, ionako promijenjeno, marginalizirano stanje kulture u tranzicijskim uvjetima, tim ideološki opterećenim “koncepcijama građe”, osobito u uvjetima studija južnoslavenskih jezika i književnosti kao drugih/stranih, još više oslabljeno? Jer ne brine o većem tržištu i promociji provjerenih vrijednosti.

Kao što je razvidno, jednom zauvijek izgubljena šira filološka kompetencija istraživača, osim u još nekim “muzejskim” medijevističkim istraživanjima, kao da nas je potpuno lišila razumijevanja kompleksnoga bića Jezika, koji se kroz Književnost u raznim svojim varijantama, nacionalnim jezicima, još uvijek najbolje objavljuje, od Biblije do suvremene sms-poezije ili internetske esejistike, pa smo zadovoljni ako svoja istraživanja ograničimo granicama jednoga jezika ili, ako je drugačije pogodnije, da svoja jezikoslovna istraživanja ograničimo razgraničenjima jednoga kulturno-književnoga korpusa. Za podjednaku kompetenciju u suvremenim jezicima i književnostima, čak i na tako bliskom južnoslavenskom području, kao da više nemamo istinskoga zanimanja. A sve govori kako bismo ga ponovno morali pronaći i s

obzirom na suvremene medije književnosti i s obzirom na deficitarnost svakoga metodološkoga ograničenja. Mnogim su znanstvenicima puna usta interdisciplinarnosti i transdisciplinarnosti, a baš na tom području, na polju proučavanja odnosa nacionalnoga jezika, književnosti ili povijesti u širem regionalnom kontekstu ona ili izostaju ili se na njihovu primjenu gleda uskonacionalnim, ideološkim naočalama.

Najkraće moguće rečeno, ako se ne organiziramo, institucionaliziramo, što god poduzimali kao komparatisti, stručnjaci za drugu/stranu književnost, kao slavisti ili interkulturni povjesničari književnosti, osim ako se ne predamo beskrajnom teoretiziranju i “metodologiziranju”, naša će znanstvena i stručna djelatnost ostati u dubokim sjenama nacionalne filologije ili nacionalne (književne) historiografije, nacionalne, državotvorne znanosti: kao iza oblaka neostvarena duga nad jezerom, koje nije more, kao modro nedokučivo more, koje svoju slobodu živi daleko od obala.

7. teza:

U potrazi za novom perspektivom književnopovijesnoga studija književnosti, kao što je razvidno, nisu bili zanemareni ni aktualni metodološki izazovi znanosti o književnosti, posebno s obzirom na mogućnosti modernizacije studija povijesti književnosti. “Komparativna književnost”, upravo poredbena povijest književnosti, otvorenosti svojih mogućnosti, nadavala se kao obećavajuća disciplina.

Kompromisna rješenja, kao poredbena slavistika ili interslavenska komparatistika, trajno su pod sumnjom dvaju snažnih modela sistematizacije filološkoga znanja: (a) dakako, komparatistike, odnosno poredbene znanosti o književnosti, koja s pravom i o slavističkom prostoru razmišlja tek iz aspekta međunarodne književne komunikacije relevantne za estetičke vrijednosti sustava svjetske književnosti; (b) ali i slavistike, odnosno pojedinih slavenskih filologija, čije intrakulturne književnopovijesne sistematizacije često ne prelaze granice ni susjedne slavenske kulture, a nekmoli dijela slavistike ili slavistike u cjelini.

Pa ipak, svjedoci smo i sudionici drugačije prakse. S jedne strane uočavamo fenomene multiliterarnosti, kao rezultante procesa što nastaju unutar posebne međuknjiževne zajednice, a s druge strane nalazimo poseban tip filologa, povjesničara književnosti, koji dolaze iz druge kulture da bi propovijedali “svoju” kulturu ili da bi drugu kulturu osvojili za sebe, pa onda i za članove njegove kulturne zajednice. Opažamo sličnost dvaju procesa, dvaju kulturnih entiteta nestalna karaktera, pa i nedovoljno priznata statusa, budući da se zbivaju na granicama kultura, u nepriзнatom prostoru interkulturalnosti.

Kao što bi veća svijest o različitim funkcijama povjesničara nacionalnih književnosti i egzistenciji književnosti same ostvarila dragocjen odmak znanstvenika od objekta njegova istraživanja, tako bi i realističniji pristup u komparatistici, naime prevladavanje otuđenosti od ekskluzivne discipline i velikih tema svjetske književnosti, koristio za raspoznavanje onog međuprostora u kojemu najčešće djeluje “filolog susreta kultura”, odnosno za raspoznavanje prostora interkulturne djelatnosti, kako tumača tako i autora tekstova. Naime, u obje se discipline zanemarivao dinamičan entitet rubnih prostora, graničnih situacija, prijelaznih

pojava, određene *međuknjiževnosti*, *interkulturalne književnosti*, bez obzira radi li se o entitetu unutar jednoga jezika ili onom nastalom u međujezičnim kontaktima. Poznata kao “bilateralna komparatistika”, najviše prakticirana od filologa stranih jezika i književnosti, znala je prevladati etnocentrični refleks jedne kulture zato što je istraživač podjednako bio *in* i *aut*, zadobivajući točku promatranja podjednake neutralnosti. Zapravo je to fokus koji bismo morali afirmirati, ni manje ni više, kao zahtjev za, na iskustvima regionalne komparatistike utemeljenom – novom, interkulturalnom filologijom, interkulturalnom interpretacijom, interkulturalnom povijesti književnosti.

Posebnu vrijednost tako koncipirana interkulturalna znanost o književnosti mogla bi imati za proučavanje književnosti u višenacionalnim društvima, kakvo je do jučer bilo jugoslavensko ili će možda sutra biti europsko, ali i u filologijama multikulturalne osnove kakva je još jučer bila slavenska filologija, a sutra možda moderna interkulturalna slavistika reformirana makar samo prema regionalno-praktičnim principima (kao istočnoslavenska, južnoslavenska i zapadnoslavenska).

Ostavimo li po strani različite definicije kulture, što se kreću od kulture shvaćene kao ukupnost predmetnih i duhovnih dobara koje je stvorio čovjek do definicije nacionalne kulture kao posebnog sustava tradicijski individualizirane opće vrijednosti, uočavamo višestruku primjenjivost pojma interkulturalnosti. Ponešto pojednostavljeno, mogli bismo reći da njime možemo označiti samu bitnost kulture, no zadovoljimo se uočavanjem diferenciranosti kulture na nacionalne kulture, kao i na jedinice koje su, uvjetno rečeno, iznad i ispod razine nacionalne kulture. Interkulturalna povijest književnosti, interkulturalna interpretacija, upravo na činjenici diferenciranosti kulture općenito morala bi graditi svoje metodološke pretpostavke.

Shvatimo li nacionalnu kulturu kao središnji medij, središnju duhovnost društva koju njeguje, prije svih, nacionalna filologija, odnosno nacionalna književna historiografija, u kojoj se uostalom i mnoge od jedinica kulture primjerno obrađuju reducirane na jednu jezičnu osnovu, na jednu tradiciju, ostaje niz otvorenih problema koji već izlaze iz okvira nacionalnoga, ali još ne moraju biti pojave internacionalnoga značenja, pojave svjetske ili komparativne književnosti.

Koliko je, na primjer, u segregaciji slavenskih kultura stvarno igrala ulogu vjerska naobrazba, može li se možda čitava igra srodnih slavenskih jezika i međusobno nesklonih konfesija, promatrati kao komplicirana igra usmene i pisane kulture, kao stalna napetost između *svoga* i *drugoga/stranoga*? Slavistika u cjelini kao da iznutra svjedoči o imanentnim zasadama interkulturalizma, u svim pravcima. Južna slavistika pak gotovo se ne pojavljuje u relaciji spram strane kulture bez iskustva drugoga, što bi za interslavensku komparatistiku, odnosno za interkulturalnu povijest književnosti, mogao biti podatak od prvorazredne vrijednosti. Diferenciranom slikom jedne književnosti strani istraživači, posebno slavisti u neslavenskim zemljama, pojedinom će književnom znaku lako pridružiti spoznaju iz druge i treće slavenske književnosti relativizirajući svoju prosudbu, ali istodobno dovodeći u sumnju i poneke činjenice iz intrakulturalne radionice nacionalnih filologa i povjesničara književnosti. I još više, takvo će iskustvo svojevrsne simultane interkulturalnosti, koju zadobiva istraživač, ali koje su i živjele pojedine slavenske

književnosti u raznim višenacionalnim kontekstima (“posebnim međuknjiževnim zajednicama”), zasigurno pridonijeti da on i svoju kulturu, naizgled monolitnu povijest književnosti, gleda kritički, podozrivo, pomalo i subverzivno.

Nažalost, nije takva distancirana i objektivna uloga koju bi na sebe preuzela interkulturalna slavistika, bilo da se njome koristi komparatistika ili filologija stranih jezika i književnosti bez spornih mjesta, kao što interkulturalni poslenik nije bez kriza. Postajući dijelom kompleksnog interkulturalnog dijaloga u procesima sveopće globalizacije, nova slavistika, nova interkulturalna znanost o književnosti, morala bi poraditi na institucionaliziranju svoje prakse, u suprotnom imat će istu sudbinu kao i mnoge međujezične ili međuknjiževne činjenice interkulturalnoga konteksta – ostat će zauvijek marginalizirane, na rubovima moćnih, nacionalnih monoloških govora, kojima se na žalost na kraju često i sami priklanjamo.

Osobni komentar (rizici i nuspojave):

Govoreći posve otvoreno, neka regionalna poredbeni povijest književnosti ili poredbeni povijest književnosti prema određenim povijesnim ili zemljopisnim regijama, pa čak ni svih slavenskih književnosti, kao možebitan prilog imaginarnim komparativnim historijama europske kulture zapravo nikoga ne zanima: europskim je funkcionarima kulture doduše bitno, s vremena na vrijeme, upozoravati na vrijednosti interkulturalnoga dijaloga među europskim narodima, godina 2008. proglašena je Godinom interkulturalnoga dijaloga i na to su već utrošena znatna sredstva, ali da bi organizirano brinuli o cjelini europske književnosti, s ravnopravnim učešćima i sudjelovanjima, afirmacijom, kultura malih i manjih naroda, raznih istočnih balto-slavenskih ili balkanskih “prostora prokletstva”, povezanih makar u povijesne ili prostorne podcjeline, o tome nema ni govora. Bitno je zapadnim kulturama, kao i njihovim ekonomijama, od onoga što još preostaje od tržišta uglavnom zauzeta multinacionalnim kompanijama, osigurati bolji, makar samo vidljiviji status. Čitavi istočnoeuropski prostori, brojne slavenske kulture tako često ostaju u sivim zonama neprepoznatljivosti i – nepostojanja. Ne trebam ni spominjati koliko naočigled nacionalno zauzeti studiji pojedinih nacionalnih književnosti i kultura tome više doprinose negoli upozoravaju, odnosno doprinose promjenama. Jer, kako nam iskustvo bjelodano govori, samo već u širem regionalnom okruženju ili preko ozbiljnih slavističkih komparativističkih istraživanja višestruko provjereni kanonski ili (prema i neknjiževnim kriterijima) reprezentativni tekstovi i autori mogu računati na neku veću internacionalnu percepciju, recepciju i slavu.

Čini se da je iluzija vjerovati, da su suvremene književne i kulturne teorije, pa tako i regionalno-komparativističke, odnosno književno-interkulturalne, sklone problematizirati ove pojave i procese, uopće promišljati svijet, izvan dominantnih trendova: ako si kulture “druge Europe”, a tu najvažniju ulogu po prirodi stvari moraju odigrati Slaveni, u tome same ne pomognu bit će, bojim se, neke od njih, kao posebnosti, izbrišane iz kulturne karte svijeta, premda bi baš one svojim atipičnim “ubrzanim razvojem”, povijesnim skliznućima i sl. mogle pomoći u boljem prepoznavanju svijeta kao cjeline, odnosno Zemlje kao nove, barem komunikacijski gledano, “ravne ploče”.

Na žalost i ovdje smo kao domaći znanstvenici u istom polu-kolonijalnom odnosu prema razvijenijim sredinama ili tek bolje organiziranim tržištima u sličnom, ako ne

i gorem položaju – kao i domaći pisci: male, često i vrlo zatvorene domaće znanstvene ili sveučilišne zajednice kao da niti nisu pozvane da svojom djelatnosti u humanističkim znanostima daju neki svoj originalni, nov doprinos razvoju struke, metodologija i disciplina, pa najčešće retrogradni društveni procesi i ekonomska nerazvijenost u našim tranzicijskim društvima rezultiraju vraćanju starim pristupima, a s njima i konzervativnim ideologijama. Za koje smo, generacijski gledano, mislili da su daleko iza nas, jer su ih se davno odrekli i naši najbolji učitelji (Svetozar Petrović, Aleksandar Flaker, Franjo Grčević, Zoran Konstantinović, Jože Pogačnik, Dionyz Đurišin – da spomenem samo one koji više nisu među nama), kojima i posvećujem ova neugodna, ali otvorena, propitivanja i komentare.

Sve u dobroj vjeri da ćemo mladima, svojim možebitnim nasljednicima, uspjeti na drugu obalu prenijeti vatru nade, s još neugasloga zgarišta.

Okvirna literatura:

- Zvonko Kovač, *Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti*, Biblioteka Književna smotra, Zagreb, 2001.
- Zvonko Kovač, *Kriza slavistike (Slavistički studiji između nacionalizma i globalizacije)*, СЛАВИСТИКА И ОБЩЕСТВО, ur. M. Mladenova i I. Monova, Heron Press, Sofija, MMVI.
- Zvonko Kovač, Projekt Interkulturalna povijest književnosti (ekokulturalni identitet južnoslavenskih književnosti), ВЪПРЕКИ РАЗЛИЧИЯТА: ИНТЕРКУЛТУРНИ ДИАЛОЗИ НА БАЛКАНИТЕ, ur. Aretov Nikolay, Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", Sofija, 2008., str. 39-59.
- *Medkulturalni dialog kot temeljna vrednota EU – Intercultural dialogue as the fundamental value of the EU*, ur. Vesna Mikolič, Krištof Jacek Kozak, Založba Annales, Koper, 2008.